

แนวทางการจัดการทุนชุมชนที่สอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี
ตำบลบึงชำอ้อ อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

GUIDELINES FOR MANAGEMENT OF COMMUNITY CAPITAL CONSISTENT WITH
THE 20-YEAR NATIONAL STRATEGY AT BUENG CHAM-O SUB-DISTRICT,
NONG SUEA DISTRICT, PATHUM THANI PROVINCE

นิรินธนา บุษปฤกษ์¹ และภัทรภร พุดพันธ์²

Nirintana Boosaparker¹ and Phattaraporn Putphun²

^{1,2}คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

^{1,2}Faculty of Management Science, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage

Received: August 14, 2020 / Revised: February 16, 2021 / Accepted: February 25, 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชน 2) วิเคราะห์ทุนชุมชน 3) วิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของชุมชน และ 4) นำเสนอแนวทางการจัดการทุนชุมชนที่สอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีของประเทศไทย วิธีดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นพื้นฐาน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก สันทนาการกลุ่ม และศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ในการศึกษาคือ ตำบลบึงชำอ้อ อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี จำนวน 12 หมู่บ้าน กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีเจาะจงคือ กำหนดตำบลบึงชำอ้อ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 1 ถึง หมู่ 12 นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบึงชำอ้อ นักพัฒนาชุมชนในพื้นที่ศึกษา เกษตรอำเภอนองเสือ และประชาชนชาวบ้านซึ่งมีประสบการณ์ไม่ต่ำกว่า 5 ปี รวม 43 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ ประเด็นการสนทนากลุ่ม และเทปบันทึกเสียง คณะผู้วิจัยใช้กระบวนการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ ตามทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทุนชุมชน และการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันที่สำคัญ ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนดั้งเดิมเป็นคนที่เชื่อสายมอญอพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ พ.ศ. 2202 จนถึงปัจจุบัน พื้นที่อยู่ในเขตปกครองของอำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วย 12 หมู่บ้าน ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มสภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปเป็นแบบร้อนชื้นภาคกลาง ด้านประชากรศาสตร์ (พ.ศ. 2562) ชุมชนประกอบด้วย 2,549 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 9,134 คน แบ่งเป็นชาย 4,523 คน และหญิง 4,611 คน ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีถนนทางหลวงชนบท หมายเลข ปท.4001 และหมายเลข 3045 มีถนนสายรองใช้เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน ด้านเศรษฐกิจพบว่า ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เกษตรกร และอื่น ๆ ตามลำดับ ด้านสังคมมีการรวมกลุ่มกันในลักษณะกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกองทุนสวัสดิการทางสังคม ประเพณีสำคัญคือ แห่เทียนเข้าพรรษา ลอยกระทง และสงกรานต์ 2) ผลการวิเคราะห์ทุนชุมชน จำแนกรายด้านพบว่า ทุนมนุษย์ของชุมชนประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้านหัตถกรรมไม้ไผ่ สมุนไพร หมอดินอาสา และผู้นำชุมชนที่เป็นต้นแบบการจัดการน้ำในการทำร่องสวนเป็นแก้มลิงการเกษตร ทุนทางสังคมของชุมชนคือ การมีกลุ่มอาชีพ

วิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนแม่ของแผ่นดิน กองทุนหลักประกันสุขภาพ และกลุ่ม
ฌาปนกิจสงเคราะห์ ทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ ประกอบด้วย ปูชนียสถาน 3 แห่ง คือ วัดสุขปุณฺธิการาม
หรือวัดข้าอ้อ วัดศรีคัคณางค์ หรือวัดหัวช้าง วัดสอนดีศรีเจริญ และปูชนียวัตถุสำคัญ คือ พระพุทธรูปชินราชจำลอง
และพระศรีอริยเมตไตรย์ (วัดสุขปุณฺธิการาม) หลวงพ่อแดง (วัดศรีคัคณางค์) และพระพุทธรูปปางมารวิชัย
และพระศรีอริยเมตไตรย์ (วัดสอนดีศรีเจริญ) ทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ คือ วัฒนธรรมการแต่งกายของ
ชาวมอญ วัฒนธรรมด้านอาหาร ประเพณีปิงสงกรานต์ข้าวแช่ ประเพณีการเล่นสบบ้าในวันสงกรานต์ และ
ประเพณีการจตุลุกหนูในการเผาศพที่เมรุ 3) การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันที่สำคัญของชุมชน
บึงข้าอ้อพบว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่ชุมชนมีความได้เปรียบในการแข่งขันคือ ด้านปัจจัยการผลิต
ประกอบด้วยทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ขณะที่ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกเชิงบวกคือ
ด้านอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนการทำเกษตร และ 4) แนวทางการจัดการทุนชุมชนที่สอดคล้อง
ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีนั้นพบว่า ในการจัดการควรเริ่มจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชน เมื่อ
ทรัพยากรมนุษย์มีทักษะและความสามารถเพิ่มมากขึ้น ก็จะนำไปสู่การมีทุนทางสังคมที่มีศักยภาพ สามารถจัดการ
ทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่าไปจนถึงการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนจนสามารถ
พึ่งพาตนเองได้ รองรับการพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ทั้งนี้การเป็นชุมชนเข้มแข็ง
เป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนให้การดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศของรัฐมีประสิทธิภาพและเกิดผลสัมฤทธิ์
ตามเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติต่อไป

คำสำคัญ: การจัดการทุนชุมชน ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี บริบทชุมชน ความสามารถในการแข่งขัน

Abstract

The purposes of this research were (1) to study the community context, (2) to analyze the community capital, (3) to analyze the competitive ability of the community, and (4) to propose guidelines for management of community capital consistent with the 20-year National Strategy of Thailand. This study was a qualitative research using the community participation-based research process. Research data were collected through in-depth interviews, focus Group discussions, and related document studies. The study area was the Bueng Cham-O sub-district, Nong Suea district, Pathum Thani province, consisted of 12 villages. The purposively selected key informants totaling 43 persons included a sub-district headman, village headmen and committees of Village No. 1 – Village No. 12, the President of Bueng Cham-O Sub-district Administrative Organization, the community development officers in the area, the District Agricultural Officer, and local wisdom persons with at least five years of experience. The research tools consisted of interview forms, survey forms, a form containing focus group discussion issues, and a voice recorder. The researchers had verified data by using the data triangulation procedure. The research data were analyzed with the content interpretation based on the interpretative theory of the community capital and the analysis of main competitive ability.

The research findings showed that (1) the original settlers of this community were Mon

descent immigrants who had settled in this area since 1659; the area included 12 villages under jurisdiction of Nong Suea district, Pathum Thani province; the terrain was a lowland plain; the climate was generally hot and humid typical of Central Region of Thailand; the population based on the 2019 population consensus comprised 9,134 people divided into 4,523 men and 4,611 women, with the total number of 2,549 households; regarding the infrastructure, there were two main rural highways, i.e. No. 4001 and No. 3045, and some rural roads connecting among villages; as for the economy, most of the people earned their living by being hired laborers, farmers, and doing other jobs, respectively; in terms of society, they formed into occupation groups, community enterprises, with established community welfare funds; their important traditions were the candle parade in Buddhist Lent festival, Loi Krathong festival, and Songkran festival; (2) the results of by-aspect analysis of community capital showed that the human capital of the community comprised local wisdom on bamboo handicraft, herbal medicine, voluntary soil doctor, and community leader who was a prototype on creating fruit orchards with water storage canals; the social capital of the community was the existence of professional groups, community enterprises, savings groups, Queen Sirikit village fund, health insurance fund, and cremation assistance group; and the tangible cultural capital of the community comprised three Buddhist temples, i.e. Sukpuntharikaram Temple or Wat Cham-O, Srihakkhanang Temple or Wat Hua Chang, and Sorndee Sricharoen Temple; and the important sacred objects, i.e. the imitated Phra Buddha Chinnarat Image and Phra Sri Ariyamettrai (Wat Sukpuntharikaram), Luang Pho Daeng (Wat Si Khakkhanang), and the Mara Vijaya posture Buddha image and Phra Sri Ariyamettrai. (Sorndee Sricharoen Temple); the intangible cultural capital comprised the Mon dresses culture, food culture, the Poeng Songkran Khao Chae tradition, the Saba playing tradition on Songkran Day, and the burning of biceps for cremation at the crematorium; (3) regarding the analysis of important competitive ability of Bueng Cham-O Community, it was found that an internal environment factor having a competitive advantage was the production factor, which consisted of human capital, social capital, and cultural capital, while the positive external environment factors were the industry concerning and supporting agriculture; and (4) regarding the guidelines for management of community capital consistent with the 20-year National Strategy of Thailand, it was proposed that the management should start from the development of human capital of the community; the human capital with the increased ability and skills would lead to the having of potential social capital that could manage the local cultural capital with the emphasis on added value and the creation of economic value for the community until it could become self-reliance to support the development of Thailand towards security, prosperity and sustainability. As such, being a strong community is an important factor in the supports of the effective and efficient implementation of the national development policy consistent with the aims of the 20-year National Strategy of Thailand.

Keywords: Community Capital Management, 20-Year National Strategy, Community Context, Competitive Ability

บทนำ

จังหวัดปทุมธานีเป็นพื้นที่เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่สำคัญ เพราะอุดมไปด้วยทรัพยากรที่เอื้ออำนวย ดังเช่นคำขวัญของจังหวัดที่กล่าวว่า “ถิ่นบัวหลวง เมืองรวงข้าว เชื้อชาวมอญ นครธรรมะ พระตำหนักรวมใจ สดใสเจ้าพระยา ก้าวหน้าอุตสาหกรรม” บ่งบอกว่า “ปทุมธานี” เป็นรากเหง้าแห่งแผ่นดิน โบราณริมแม่น้ำ และเติบโตด้านอุตสาหกรรม ตัวเมืองอยู่ใกล้กรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือเพียง 46 กิโลเมตรโดยประมาณ แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมืองปทุมธานี สามโคก ลาดหลุมแก้ว ธัญบุรี คลองหลวง ลำลูกกา และหนองเสือ มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์ของดินดอนสามเหลี่ยมเจ้าพระยา ควบคู่ไปกับการเข้ามาตั้งหลักแหล่งของกลุ่มชนที่หลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาวมอญจากพม่า ทำให้เกิดสังคมลุ่มแม่น้ำขึ้น โดยมีแม่น้ำลำคลองเป็นเส้นเลือดแห่งชีวิต ทั้งเส้นทางคมนาคม เป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้และแหล่งน้ำการเกษตร รวมถึงแหล่งของการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยจวบจนถึงทุกวันนี้

ตามที่รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมให้เป็นตัวขับเคลื่อนหลักทางเศรษฐกิจของประเทศ ภายใต้โมเดล “ไทยแลนด์ 4.0” ถือเป็นการปฏิวัติระบบเศรษฐกิจของไทย ที่มุ่งปรับเปลี่ยนโครงสร้างหลักจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” (Value-Based Economy) จะมุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่า (Value Added) ไปสู่การสร้างมูลค่า (High Value) หรือการสร้างผลิตภาพ (Productivity) หรือ “ทำน้อยแต่ได้มาก” ซึ่งแตกต่างจากในอดีต ทั้งนี้ก็เพื่อยกระดับรายได้ของประชาชนจน

ก้าวข้ามกับดักประเทศรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศรายได้สูงในที่สุด โมเดล “ไทยแลนด์ 4.0” ประกอบด้วย 10 อุตสาหกรรมเป้าหมายใหม่ ที่เรียกว่า S-Curve และ New S-Curve ซึ่งเป็นกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่สำคัญด้านนวัตกรรมเพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยในอนาคต ได้แก่ 5 อุตสาหกรรมเดิม (First S-Curve) คือ 1) อุตสาหกรรมยานยนต์สมัยใหม่ 2) อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ 3) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 4) การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ 5) อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร และ 5 อุตสาหกรรมอนาคต (New S-Curve) คือ 1) หุ่นยนต์เพื่ออุตสาหกรรม 2) อุตสาหกรรมการบินและโลจิสติกส์ 3) อุตสาหกรรมเชื้อเพลิงชีวภาพและเคมีชีวภาพ 4) อุตสาหกรรมดิจิทัล และ 5) อุตสาหกรรมการแพทย์ครบวงจร

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาทิศทางการเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดปทุมธานีในปัจจุบันจะพบว่า ส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่แบบดั้งเดิม ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ของประเทศและโมเดลไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งรัฐบาลเชื่อว่ายุทธศาสตร์ชาติดังกล่าวเป็นการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม เพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเอง และการจัดการตนเอง เพื่อสร้างสังคมคุณภาพ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2020) การพึ่งตนเอง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชบรมนาถบพิตร เกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชน ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งด้านสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม

ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เพราะทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ดำเนินการโดยฉับพลันอาจก่อผลกระทบต่อค่านิยม ความคุ้นเคย และการดำรงชีพในวิถีประชาเหล่านั้นเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงพระราชทานแนวคิดเรื่องนี้ว่า “...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศของภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศของสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้วเราเข้าไปดูว่า เขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...” (The Chaipattana Foundation, 2020)

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงน้อมนำแนวพระราชดำริดังกล่าว มาเป็นกระบวนการวิจัยในครั้งนี้เริ่มจากการศึกษาบริบทชุมชน วิเคราะห์ทุนชุมชน และวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของชุมชน เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน และสอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ของประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนตำบลบึงชำอ้อ อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อวิเคราะห์ทุนชุมชนตำบลบึงชำอ้อ อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของชุมชนตำบลบึงชำอ้อ อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
4. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการทุนชุมชนที่สอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ของตำบลบึงชำอ้อ อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดทุนชุมชน

ทุนชุมชน จำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม

ทุนมนุษย์ หมายถึง ความรู้ ทักษะ และความสามารถเฉพาะตัวอื่น ๆ ที่สะสมอยู่ในตัวมนุษย์ ซึ่งถือเป็นสมบัติส่วนตัวของแต่ละคน หน้าที่ขององค์กรที่จะต้องจัดการความรู้ (Knowledge Management) มาคัดกรองและแปลงความรู้เฉพาะตัว (Tacit Knowledge) ให้เป็นความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร (Pinkesorn et al. 2017: p. 192)

ทุนทางสังคม คือ รูปแบบของการจัดองค์การที่ประกอบไปด้วยความเชื่อใจ (trust) บรรทัดฐาน (norm) และเครือข่าย (network) ที่จะเพิ่มประสิทธิภาพให้กับสังคมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน โดยทุนทางสังคมจะเพิ่มโอกาสในการบรรลุเป้าหมายของสังคมโดยอาศัยความเชื่อใจ ไม่ใช่แค่ระดับบุคคลต่อบุคคล แต่เป็นระดับในองค์กรรวมของสังคม และสามารถคาดหวังได้ว่าสิ่งที่เราทำไปนั้นผู้อื่นก็จะตอบรับกลับมาในทางเดียวกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงก่อตัวเป็นสถาบัน (institution) และจุดมุ่งหมายของสถาบันก็คือ การจัดการกับปัญหาที่ไม่สามารถทำคนเดียวได้ (collective action problem) แต่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างสมาชิกทั้งหลายในสังคม (Putnam, 1993: p. 167)

ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นมรดกตกทอดทางภูมิปัญญาซึ่งถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง สินทรัพย์ที่มีการฝังตัว (Embodies) สะสม (Stores) และให้ (Provides) คุณค่าทางวัฒนธรรมนอกเหนือจากมูลค่าทางเศรษฐกิจของสินทรัพย์นั้น โดยได้แบ่งทุนทางวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภท คือ (Throsby, 2001: p. 46)

1.1 ทูทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ (Tangible Culture) เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ผลงานทางศิลปะ ภาพเขียน รูปปั้น โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะในรูปแบบมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึงทุนกายภาพหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร หรือสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งทุนทางวัฒนธรรมนี้สามารถสืบทอด ฝุ่กร่อนได้หากไม่ได้รับการดูแลรักษา โดยสามารถนำมาประเมินมูลค่าเป็นเงินได้จากตัววัตถุเอง หรือการบริการใช้วัตถุนั้นเป็นส่วนเกี่ยวข้องกับการให้บริการ

1.2 ทูทางวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ (Intangible Culture) เป็นทุนที่อยู่ในรูปของทรัพย์สินทางปัญญา หรืออาจเรียกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material Culture) ได้แก่ ความคิด การปฏิบัติ ความเชื่อ และค่านิยมที่แบ่งปันระหว่างสมาชิกในชุมชน เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง เพลง งานวรรณกรรม นิทาน ตำนานพื้นบ้าน และดนตรี เป็นต้น

จากงานวิจัยของ Weeraphanpong (2014: pp. 59-60) เรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาของชุมชนคลองลาดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนคลองลาดมะยมพึ่งตนเองได้คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทุนทางเทคโนโลยี ทรัพยากรชุมชน การรวมกลุ่ม และความเชื่อมั่นในค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชน ปัจจัยภายนอก คือ หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานอื่น ๆ

2. ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

วิสัยทัศน์ประเทศ คือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยมีเป้าหมายการพัฒนาประเทศ คือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน” โดยยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ

พัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชน และประโยชน์ส่วนรวม การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติ จะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง 2) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน 3) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ 4) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม 5) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ 6) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2020)

ยุทธศาสตร์ชาติที่ 5 ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญที่ดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อน โดยการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิด ร่วมทำเพื่อส่วนรวม การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ ไปสู่กลไกบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของประชากรไทยทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ สามารถพึ่งตนเอง และทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้นานที่สุด โดยรัฐให้หลักประกันการเข้าถึงบริการ และสวัสดิการที่มีคุณภาพอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

3. การวิเคราะห์ข้อได้เปรียบในการแข่งขัน

การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันที่สำคัญ ด้วยแบบจำลองเพชร หรือ Diamond Model (Porter, 1990) โดยมีตัวบ่งชี้ข้อได้เปรียบในการ

แข่งขันที่สำคัญรวม 4 กลุ่ม ตัวแปร ได้แก่

3.1 เงื่อนไขด้านปัจจัยการผลิต (Input/Factor Conditions) หมายถึง ปัจจัยด้านทรัพยากรที่เข้าไปมีผลกับวัตถุดิบที่เข้าสู่อุตสาหกรรมนั้น ๆ ซึ่งรวมถึงทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐานด้านต่าง ๆ เช่น การคมนาคม ด้านสาธารณูปโภค แหล่งเงินทุน ที่มีผลต่อการดำเนินธุรกิจของบริษัท

3.2 บริบทด้านการแข่งขันและกลยุทธ์ของธุรกิจ (Context for Firm Strategy and Rivalry Context) หมายถึง บริบทและบรรยากาศของการแข่งขันทางธุรกิจ บริบทการแข่งขันที่ดีควรมีการเปิดเสรี การแข่งขันไม่ควรเป็นแบบผูกขาด และควรมีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

3.3 อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุน (Related and Supporting Industries) หมายถึง การมีอยู่ของธุรกิจต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับบริษัทในกลุ่มอุตสาหกรรม ซึ่งรวมถึง Suppliers และอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3.4 เงื่อนไขด้านอุปสงค์ (Demand Conditions) หมายถึง ทศคติ รสนิยม และความต้องการของผู้บริโภคในประเทศต่อสินค้าและบริการของบริษัท ความต้องการของผู้บริโภคมีผลโดยตรงต่อตัวสินค้าและบริการ ความต้องการที่พิถีพิถันส่งผลให้บริษัทต้องผลิตสินค้าที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ รวมถึงความต้องการของผู้บริโภคสามารถกำหนดประสิทธิภาพของบริษัทในประเทศนั้น ๆ ได้

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นพื้นฐาน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่ม และศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563

พื้นที่ในการศึกษาคือ ตำบลบึงชำอ้อ อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี จำนวน 12 หมู่บ้าน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) คือ กำนัน ตำบลบึงชำอ้อ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 1 ถึงหมู่ 12 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบึงชำอ้อ นักพัฒนาชุมชนในพื้นที่ศึกษา เกษตรอำเภอลองและปราชญ์ชาวบ้าน กำหนดเกณฑ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงโดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญต้องมีประสบการณ์ในหัวข้อที่สัมภาษณ์เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี นอกเหนือจากมีตำแหน่งบริหารระดับท้องถิ่นและองค์กร รวมจำนวน 43 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์แบบสำรวจ ประเด็นสนทนากลุ่ม และเทปบันทึกเสียง คณะผู้วิจัยใช้กระบวนการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ (Interpretation) ตามทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทุนชุมชน และการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันที่สำคัญ ด้วยแบบจำลองเพชร (Diamond Model)

ผลการวิจัย

1. บริบทชุมชนตำบลบึงชำอ้อ

จากคำบอกเล่าถึงที่มาของชื่อตำบลบึงชำอ้อ ว่าแต่เดิมพื้นที่เป็นบึงกว้างใหญ่ปกคลุมด้วยต้นอ้อจำนวนมาก ชุมชนดั้งเดิมเชื้อสายมอญเมืองเมาะตะมะ อพยพหนีจากภัยศึกเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. 2202 พื้นที่ตำบลบึงชำอ้อในปัจจุบัน อยู่ในเขตปกครองของอำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลวังจุกและตำบลข้าวงาม อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลบึงกาสามและตำบลบึงบา อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลคลองเจ็ด อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี และทิศใต้ติดต่อกับตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี รวมพื้นที่ 30,531.25 ไร่ ประกอบด้วยเขตการปกครอง 12 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านหนองไ้

หมู่ 2 บ้านนายดาบชุ่ม หมู่ 3 บ้านศรีคัคณางค์ หมู่ 4 บ้านปทุมทรัพย์ หมู่ 5 บ้านซำอ้อ หมู่ 6 บ้านบึง หมู่ 7 บ้านหนองนาค หมู่ 8 บ้านเอราวัณ หมู่ 9 บ้านทวีทรัพย์ หมู่ 10 บ้านสอนดี หมู่ 11 บ้านหม่อมอญ และ หมู่ 12 บ้านอินอนุสรณ์ ลักษณะภูมิประเทศมีสภาพเป็นราบลุ่มทั้งพื้นที่ มีลำคลอง 3 สายไหลผ่าน ได้แก่ คลองชลประทานที่ 7 ถึงคลองชลประทานที่ 9 มีคลองแอนคั่นระหว่างกัน 2 สาย โดยมีคลองระพีพัฒน์อยู่ทางทิศเหนือ รวมถึงมีคลองข่อยในหมู่บ้านใช้สำหรับส่งน้ำเพื่อประโยชน์ทางการกสิกรรม และเกษตรกรรมต่าง ๆ สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปเป็นแบบร้อนชื้น เช่นเดียวกับพื้นที่ในจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย ด้านการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ พื้นที่ที่ใช้ในการเกษตรส่วนใหญ่ใช้ทำนา ทำสวนปาล์ม ทำสวนผลไม้ และไม้ยืนต้น ตามลำดับ ข้อมูลทั่วไปด้านประชากรจากสำนักงานทะเบียนราษฎรอำเภอหนองเสือ ปี พ.ศ. 2562 ตำบลบึงซำอ้อ มีจำนวนประชากร ทั้งสิ้น 9,134 คน แยกเป็นชาย 4,523 คน และเป็นหญิง 4,611 คน จำนวนครัวเรือน 2,549 ครัวเรือน จำแนกตามระดับการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย จำนวน 2,911 คน คิดเป็นร้อยละ 47.74 รองลงมาคือ มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 1,464 คน คิดเป็นร้อยละ 24.01 และมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 719 คน คิดเป็นร้อยละ 11.79 ตามลำดับ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ถนนสายหลักคือ ถนนทางหลวงชนบท หมายเลข ปท. 4001 (บางขัน-หนองเสือ) และถนนทางหลวงชนบท หมายเลข 3045 (เส้นเลียบบคลองระพีพัฒน์แยกตก) ถนนสายรองมีถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน และถนนข่อยเป็นทั้งถนนลาดยางและถนนลูกรัง การเดินทางมีรถโดยสารประจำทางเพียง 1 สาย คือ สาย 1008 (รังสิต-หนองเสือ) ประชาชนส่วนใหญ่สัญจรโดยรถยนต์ รถจักรยานยนต์ส่วนตัว และรถจักรยานยนต์รับจ้างทั่วไป การบริการไฟฟ้าอยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอหนองเสือ ปัจจุบันประชาชนมีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือน รวม 12 หมู่บ้าน จำนวน

ผู้ใช้ไฟฟ้า 2,549 ราย การประปาเป็นประปาบาดาล ทั้ง 12 หมู่บ้าน โรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดศรีคัคณางค์ โรงเรียนวัดสุขปุณฺฑริการาม โรงเรียนวัดสอนดีศรีเจริญ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดศรีคัคณางค์ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดสุขปุณฺฑริการาม ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดสอนดีศรีเจริญ ด้านเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 728 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 40.51 รองลงมาคือ อาชีพเกษตรกร ได้แก่ ทำนา ทำสวน ทำไร่ จำนวน 668 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 37.17 อื่น ๆ เช่น รับราชการ พนักงานบริษัท ธุรกิจส่วนตัว จำนวน 308 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 17.14 และไม่มีอาชีพ จำนวน 93 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 5.18 รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี 327,391 บาท และรายได้บุคคลเฉลี่ยต่อปี 96,478 บาท มาจากอาชีพหลัก อาชีพรอง และรายได้อื่น ด้านสังคม บึงซำอ้อเป็นชุมชนชาวพุทธ มีวัด 4 แห่ง คือ วัดศรีคัคณางค์ วัดสุขปุณฺฑริการาม วัดสอนดีศรีเจริญ วัดพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ประเพณีและงานประจำปีที่ชุมชนให้ความสำคัญ ได้แก่ ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีลอยกระทง และประเพณีสงกรานต์ ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังนี้ กลุ่มอาชีพ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอาชีพไขเค็ม และกลุ่มอาชีพดอกไม้จันทน์ กลุ่มออมทรัพย์ 12 กลุ่ม กองทุนหมู่บ้าน 12 กลุ่ม กองทุนแม่ของแผ่นดิน 12 กลุ่ม กองทุนหลักประกันสุขภาพ 1 กลุ่ม กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ 7 กลุ่ม และวิสาหกิจชุมชน 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) สวนฟุ้งจร 2) ไม้กวาดจากทางปาล์มน้ำมัน 3) ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกล้วย 4) กระเป่า และตะกร้า จากชองกาแพ 5) ผ้ารองของอเนกประสงค์ และ 6) ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญา

2. การวิเคราะห์ทุนชุมชนตำบลบึงซำอ้อ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี จำแนกรายด้านได้ ดังนี้

2.1 ทุนมนุษย์ ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน หัตถกรรมไม้ไผ่ ประชาชนชาวบ้านด้านสมุนไพร และหมอดินอาสา ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นต้นแบบการจัดการน้ำ

จนสามารถเป็นโมเดลตัวอย่างการทำร่องสวนเป็น
แก้มลิงเก็บกักน้ำทำการเกษตร

2.2 ทูทางสังคม ได้แก่ กลุ่มอาชีพ 2 กลุ่ม
กลุ่มออมทรัพย์ 12 กลุ่ม กองทุนหมู่บ้าน 12 กลุ่ม
กองทุนแม่ของแผ่นดิน 12 กลุ่ม กองทุนหลักประกัน
สุขภาพ 1 กลุ่ม กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ 7 กลุ่ม และ
วิสาหกิจชุมชน 6 กลุ่ม

2.3 ทูทางวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็นทู
ทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้คือ ปุชนิยสถานและ
ปุชนิยวัตถุเก่าแก่ ได้แก่ วัดสุขปุณฺธิการาม หรือ
วัดชาอ้อ สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2432 นับถึง
ปัจจุบันมีอายุ 131 ปี ปุชนิยวัตถุสำคัญ คือ พระ
พุทธชินราชจำลองและพระศรีอริยเมตไตรย์ ศิลปะ
สมัยรัตนโกสินตอนต้น วัดศรีคัคณางค์ หรือวัดหัวช้าง
สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2455 นับถึงปัจจุบันมีอายุ
108 ปี ปุชนิยวัตถุสำคัญ คือ หลวงพ่อแดง (พระพุทธรูป
ประจำวัด) ที่ชาวชุมชนให้ความเคารพศรัทธา วัด
สอนดีศรีเจริญ ชื่อเดิมว่า วัดสายลวด สร้างขึ้นเมื่อ
5 เมษายน 2486 นับถึงปัจจุบันมีอายุ 77 ปี ปุชนิยวัตถุ
สำคัญ คือ พระพุทธรูปปางมารวิชัยและพระศรี
อริยเมตไตรย์ ทรงจีวรดอกพิกุลเป็นลักษณะเด่นของ
ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และทูทางวัฒนธรรม
ที่สัมผัสไม่ได้ คือ วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวมอญ
ในงานประเพณีต่าง ๆ ผู้หญิงนิยมสวมเสื้อแขนยาว
ทรงกระบอกคอกลม ห่มทับด้วยสไบเฉียง ผู้ชายจะนิยม
นุ่งโสร่งคู่กับสวมเสื้อลายดอกสีสดใส วัฒนธรรม
ด้านอาหารการกิน เช่น เป็งตาว (ข้าวตัง) ข้าวแช่
พะยะเปร้า (แกงมะตาด) แกงกล้วยดิบ ส้มตำมอญ
เป็นต้น ประเพณีเป็งสงกรานต์ข้าวแช่ เป็นการนำ
ข้าวแช่ (ข้าวสุกแช่ลงในน้ำเย็นลอยดอกมะลิ) พร้อม
จัดสำหรับอาหารคาวหวาน ไปถวายพระและญาติผู้ใหญ่
ที่เคารพนับถือในวันสงกรานต์ ประเพณีการเล่นสะบ้า
ในวันสงกรานต์หนุ่มสาวชาวมอญจะมาพบปะชุมนุม
เล่นทอยลูกสะบ้ากัน และประเพณีการจุดลูกหนูใน
การเผาศพที่เมรุ

3. การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันที่

สำคัญของชุมชนบึงชาอ้อ ด้วยแบบจำลอง Diamond
Model อธิบายรายตัวบ่งชี้ข้อได้เปรียบในการแข่งขัน
4 กลุ่มตัวแปร ดังนี้

3.1 เงื่อนไขด้านปัจจัยการผลิต (Input/
Factor Conditions) พบว่า ชุมชนตำบลบึงชาอ้อมี
ศักยภาพการแข่งขันด้านการเกษตร และการท่องเที่ยว
และอุตสาหกรรมสูง เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์
ของทรัพยากรที่มีผลกับอุตสาหกรรมทั้งสาม ได้แก่
ทุนมนุษย์ ทูทางสังคม ทูทางวัฒนธรรม และความ
พร้อมของโครงสร้างพื้นฐานด้านต่าง ๆ ที่รองรับ
การเติบโตของอุตสาหกรรม เช่น การคมนาคม ด้าน
สาธารณูปโภค และแหล่งเงินทุน เป็นต้น

3.2 บริบทด้านการแข่งขันและกลยุทธ์ของ
ธุรกิจ (Context for Firm Strategy and Rivalry
Context) พบว่า ด้านการเกษตรซึ่งมีการแข่งขันสูง
เกษตรกรชุมชนบึงชาอ้อ ใช้กลยุทธ์การรวมกลุ่ม
เกษตรกรทั้งผลิตและจำหน่าย เพื่อลดต้นทุนการผลิต
และสร้างอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และขอรับ
การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐได้ดีกว่าเกษตรกร
รายเดี่ยว เช่น กลุ่มนาแปลงใหญ่ กลุ่มอาชีพไข่เค็ม
วิสาหกิจชุมชนผักปลอดภัย วิสาหกิจชุมชนผู้ปลูก
ปาล์มน้ำมัน ด้านการท่องเที่ยว วิสาหกิจชุมชน
สวนฟุ้งขจรใช้กลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวิถี
ชุมชน ได้แก่ การนั่งเรือเที่ยวตามเส้นทางร่องสวน
ผลไม้ ได้แก่ สวนส้ม สวนทุเรียน แบบเข้าไปเย็นกลับ
นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักเป็นหมู่คณะเพื่อศึกษาดูงาน
ด้านเกษตรอินทรีย์ ต้นแบบการจัดการน้ำและท่องเที่ยว
พักผ่อนแบบครอบครัว ใช้การตลาดแบบปากต่อปาก
และการตลาดออนไลน์บนโซเชียลมีเดีย อาทิ YouTube
Facebook ซึ่งปัจจุบันมีการแข่งขันสูงทั้งภายใน
จังหวัดปทุมธานีเอง และจังหวัดอื่น ๆ เป็นผลพวง
มาจากนโยบายรัฐที่ส่งเสริมท่องเที่ยวชุมชน OTOP
นวัตกรรมร่วมกันในหลาย ๆ จังหวัดในช่วงปลายปี
พ.ศ. 2561 ส่วนด้านอุตสาหกรรม ปัจจุบันพื้นที่บึงชาอ้อ
ยังไม่มีมาก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นบึงเหมาะ
สำหรับทำการเกษตรมากกว่า

3.3 อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุน (Related and Supporting Industries) พบว่า ซัพพลายเชนด้านเกษตรกรรม ประกอบด้วย ธุรกิจต้นน้ำ ได้แก่ ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์ เมล็ดพันธุ์ รถไถนา ธุรกิจกลางน้ำ ได้แก่ โรงสี บรรจุก้อน สวนผลไม้ นาน้ำ และธุรกิจปลายน้ำ ได้แก่ พ่อค้าคนกลาง ตลาดค้าส่ง เช่น ตลาดไท ตลาดสี่มุมเมือง และตลาดค้าปลีก เช่น ตลาดชุมชน ตลาดนัด ทั้งสามประเภทมีอยู่ทั้งในชุมชนและพื้นที่รอบ ๆ แต่ธุรกิจที่สนับสนุนกิจกรรมกลางน้ำด้านเกษตร เช่น การแปรรูป และการท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ร้านอาหาร โรงแรมที่พัก โฮมสเตย์ ยังมีอยู่น้อย

3.4 เงื่อนไขด้านอุปสงค์ (Demand Conditions) พบว่า อุปสงค์สินค้าเกษตรทั้งข้าว ผักสวนครัว และผลไม้ มีอยู่มากและเป็นที่ต้องการของตลาดตลอดปีทั้งภายในประเทศและส่งออกต่างประเทศ อีกทั้งยังมีการแบ่งเกรดผลิตภัณฑ์ เป็นเกษตรเคมีปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ และผักส่งออกอีกด้วย อุปสงค์การท่องเที่ยวชุมชนวิถีเกษตร ถูกจำกัดปริมาณโดยฤดูกาลตามธรรมชาติ และฤดูการผลิตพืชผล กล่าวคือนักท่องเที่ยวจะมากที่สุดในฤดูหนาว และลดลงในฤดูฝนกับฤดูร้อน ขณะที่ผลไม้ เช่น ส้ม จะออกในฤดูหนาว ขณะที่ทุเรียน มังคุด จะออกในช่วงฤดูร้อน

จากการวิเคราะห์ตัวบ่งชี้ข้อได้เปรียบในการแข่งขันทั้ง 4 กลุ่มตัวแปร สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่ชุมชนมีความได้เปรียบในการแข่งขันคือ ด้านปัจจัยการผลิต ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม โดยชุมชนมีผู้นำ และปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญการเกษตร สมุนไพร องค์ความรู้การบริหารจัดการน้ำ มีการรวมกลุ่มจัดการสวัสดิการชุมชน รวมกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ของชุมชน รวมถึงชุมชนมีการสืบสานวัฒนธรรมชาวมอญที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น ประกอบ

กับพื้นที่มีโครงสร้างพื้นฐานพร้อมรองรับการเติบโตของอุตสาหกรรมเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ขณะที่ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกเชิงบวกคือ ธุรกิจต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในอุตสาหกรรมเกษตร

4. แนวทางการจัดการทุนชุมชนที่สอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ของประเทศไทย

4.1 ทุนมนุษย์ ควรมีการจัดการโดยส่งเสริมให้คนในชุมชนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการทำเกษตรกรรมและการดำเนินชีวิต

4.2 ทุนทางสังคม ควรมีการจัดการโดยสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการได้มาซึ่งนโยบายสาธารณะ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การแสดงความคิดเห็นเพื่อสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของชุมชนต่อโครงการนั้น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้เป็นฉันทามติ มีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติไปจนถึงมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลโครงการ สร้างความโปร่งใส ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชนให้เข้มแข็ง ลดความเหลื่อมล้ำ

4.3 ทุนทางวัฒนธรรม ควรมีการจัดการโดยนำการจัดการความรู้ (Knowledge Management) มาใช้ เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน นำความรู้ที่กระจุกกระจายมาจัดให้เป็นระบบ

ทั้งนี้ชุมชนสามารถอาศัยปัจจัยภายนอกที่สนับสนุน ด้วยการสร้างหรือเข้าร่วมเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรง และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในแสวงหาองค์ความรู้ การเข้าถึงแหล่งทุนและใช้นวัตกรรมที่สร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าเชิงเศรษฐกิจสำหรับผลิตภัณฑ์และวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งจะช่วยแก้ไขปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ผลผลิตล้นตลาด และสนับสนุนการยกระดับผลิตภัณฑ์ให้เป็นมาตรฐานที่ได้รับการยอมรับจากลูกค้าด้วย

อภิปรายผล

1. ทุนชุมชนตำบลบึงชำอ้อ ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์ได้และสัมพันธ์ไม่ได้ สอดคล้องกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (Community Organizations Development Institute, 2019) ที่ระบุว่า ทุนที่ไม่ใช่เงินตราของชุมชน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคมรวมไปถึงทุนวัฒนธรรม (Thanapornpat, 2003: pp. 17-18) กล่าวว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรม คือ มรดกทางวัฒนธรรม แบ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

2. การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของชุมชนตำบลบึงชำอ้อ พบว่า ชุมชนมีศักยภาพสำหรับการแข่งขันในด้านการเกษตรและการท่องเที่ยว ซึ่งปัจจุบันเกษตรกรใช้กลยุทธ์การลดต้นทุนด้วยการรวมกลุ่มและใช้เครือข่ายเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง ส่วนผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวชุมชนใช้กลยุทธ์สร้างความแตกต่าง ด้วยรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวิถีชุมชน เสนอประสบการณ์นั่งเรือเที่ยวในเส้นทางร่องสวนผลไม้ของตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Nakudom et al. (2018) ศึกษายุทธศาสตร์การสร้างรายได้เปรียบเชิงการแข่งขันพบว่า ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์การลดต้นทุนในการดำเนินงาน ยุทธศาสตร์การสร้าง ความแตกต่าง ยุทธศาสตร์การตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และยุทธศาสตร์การสร้าง ความยั่งยืน

3. แนวทางการจัดการทุนชุมชนที่สอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ของตำบลบึงชำอ้อ คณะผู้วิจัยขออภิปรายเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

3.1 ทุนมนุษย์ ควรมีการจัดการโดยส่งเสริมให้คนในชุมชนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำเกษตรกรรมและการดำเนินชีวิต เพราะแนวคิดนี้เป็นการสร้างผลผลิตภาพการใช้พื้นที่เกษตรกรรมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งเหมาะสม

กับชุมชนบึงชำอ้อที่มีภูมิปัญญาด้านการเกษตรและการจัดการน้ำเป็นทุนเดิม ประกอบกับบริบทพื้นที่เอื้ออำนวย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Surachatri (2019: p. 99) เรื่องการบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อก้าวสู่ประเทศไทย 4.0 ที่พบว่า การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์เป็นการพัฒนาส่งเสริมศักยภาพบุคลากรด้านการเพิ่มความสามารถทักษะความรู้ ความชำนาญให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด โดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ ซึ่งเป็นแนวคิดหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเป็นรากฐานพัฒนาประเทศในระยะยาว เป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนไปสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนตามวิสัยทัศน์รัฐบาล

3.2 ทุนทางสังคม ควรมีการจัดการโดยสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการได้มาซึ่งนโยบายสาธารณะ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การแสดงความคิดเห็นเพื่อสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของชุมชนต่อโครงการนั้น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้เป็นฉันทามติ มีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติไปจนถึงมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลโครงการ สร้างความโปร่งใส ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชนให้เข้มแข็ง ลดความเหลื่อมล้ำ สอดคล้องกับ Chantrasombat (2011: pp. 175-189 อ้างถึงใน Sittipreechachan et al., 2012: p. 16) อธิบายว่ากระบวนการพัฒนามี 2 ลักษณะ ได้แก่ การมีส่วนร่วมเป็นวิธีการ (Participation as a mean) เป็นการนำเอาทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่วางไว้ และการมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมาย (Participation as an end) คือ การมุ่งให้ประชาชนได้มีกิจกรรมร่วมกันทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด การพัฒนาจะก่อให้เกิดความสำเร็จและยั่งยืน ต้องมีการถ่ายโอนอำนาจไปสู่ประชาชนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม

3.3 ทุนทางวัฒนธรรม ควรมีการจัดการโดยนำการจัดการความรู้ (Knowledge Management)

มาใช้ เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน นำความรู้ที่กระจุกกระจายมาจัดให้เป็นระบบ เพราะเป็นการสร้างคุณค่าขององค์ความรู้ต่อคนชุมชน ให้สามารถเข้าถึงความรู้ได้ ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาคนแล้วยังเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดให้มีคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจสอดคล้องกับงานวิจัยของ Keyuraphan (2018: p. 75) ทดลองใช้รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น KKLVC MODEL ในชุมชนท่าเรือและชุมชนเกาะหวายอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก พบว่ามีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้พัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในทุกองค์ประกอบ ได้แก่ K คือ รูปแบบความรู้ K คือ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ L คือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ V คือ คุณค่า C คือ การอนุรักษ์ และ S คือ การพึ่งตนเอง

สรุปผล

1. บริบทชุมชนตำบลบึงชำอ้อ

ชุมชนดั้งเดิมเป็นคนเชื้อสายมอญอพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ พ.ศ. 2202 จนปัจจุบัน พื้นที่อยู่ในเขตปกครองของอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วย 12 หมู่บ้าน ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มสภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปเป็นแบบร้อนชื้นภาคกลางด้านประชากรศาสตร์ (พ.ศ. 2562) ชุมชนประกอบด้วย 2,549 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 9,134 คน แบ่งเป็นชาย 4,523 คน และหญิง 4,611 คน ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีถนนทางหลวงชนบท หมายเลข ปท.4001 และหมายเลข 3045 มีถนนสายรองใช้เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน ด้านเศรษฐกิจพบว่า ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เกษตรกร และอื่น ๆ ตามลำดับ ด้านสังคมมีการรวมกลุ่มกันในลักษณะกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกองทุนสวัสดิการทางสังคม ประเพณีสำคัญ คือ แห่งเทียนเข้าพรรษา ลอยกระทง และสงกรานต์

2. การวิเคราะห์ทุนชุมชน

การวิเคราะห์ทุนชุมชน จำแนกรายด้าน

พบว่า ทุนมนุษย์ของชุมชนประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้าน หัตถกรรมไม้ไผ่ สมุนไพร หมอดินอาสา และผู้นำชุมชนที่เป็นต้นแบบการจัดการน้ำในการทำร่องสวนเป็นแก้มลิงการเกษตร ทุนทางสังคมของชุมชน คือ การมีกลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนแม่ของแผ่นดิน กองทุนหลักประกันสุขภาพ และกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ทุนทางวัฒนธรรม คือ ปุชนิยสถาน 3 แห่ง คือ วัดสุขปุณฺธิการาม หรือวัดชำอ้อ วัดศรีคัคณางค์ หรือวัดหัวช้าง และวัดสอนดีศรีเจริญ ปุชนิยวัดสำคัญ คือ พระพุทธชินราชจำลองและพระศรีอริยเมตไตรย์ (วัดสุขปุณฺธิการาม) หลวงพ่อแดง (วัดศรีคัคณางค์) และพระพุทธรูปปางมารวิชัยและพระศรีอริยเมตไตรย์ (วัดสอนดีศรีเจริญ) ทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ คือ วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวมอญ วัฒนธรรมด้านอาหาร ประเพณีเปิงสงกรานต์ ข้าวแช่ ประเพณีการเล่นสะบ้าในวันสงกรานต์ และประเพณีการจุดลูกหนูในการเผาศพที่เมรุ

3. การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขัน

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในที่ชุมชนมีความได้เปรียบในการแข่งขันคือ ด้านปัจจัยการผลิต ประกอบด้วยทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ขณะที่ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกเชิงบวก คือ ด้านอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนการทำเกษตร

4. แนวทางการจัดการทุนชุมชน

แนวทางการจัดการทุนชุมชนที่สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีนั้นพบว่า ในการจัดการควรเริ่มจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนเมื่อทรัพยากรมนุษย์มีทักษะและความสามารถเพิ่มมากขึ้น ก็จะนำไปสู่การมีทุนทางสังคมที่มีศักยภาพสามารถจัดการทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่าไปจนถึงการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ รองรับการพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ทั้งนี้การเป็นชุมชนเข้มแข็งเป็นปัจจัยสำคัญในการ

สนับสนุนให้การดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศของรัฐ มีประสิทธิภาพและเกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายของ ยุทธศาสตร์ชาติต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภิญญาพัชญ์ นาคภิบาล ที่ได้ให้โอกาสเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้ รวม

ถึงชี้แนะแนวทางให้ข้อคิดเห็นและคำปรึกษา ตลอด จนเป็นที่เล็งสนับสนุนงานเขียนบทความวิจัยนี้ ขอ ขอบพระคุณชาวชุมชนตำบลบึงชำอ้อ อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ได้ให้ความกรุณาเสียสละเวลามาให้ ข้อมูล และความมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทั้งหมด อันนำมาซึ่งงานวิจัยที่สำเร็จลุล่วงได้นี้

References

- Community Organizations Development Institute. (2019). *Economic system development and community capital handbook*. https://web.codi.or.th/printing_media/20160702-5009/
- Keyuraphan, L. (2018). Knowledge management models for local wisdom and culture: A case study of Pak Phli District Nakorn Nayk Province. *VRU Research and Development Humanities and Social Science*, 13(2), 75-85. [in Thai]
- Nakudom S., Kiewnoi, P., & Tawonwongsa, S. (2018). The competitive advantage strategies of cultural tourism of Nakhon Si Thammarat: A case study of Wat Phra Mahathat Woramahawiharn registering as a cultural world heritage. *Journal of International and Thai Tourism*, 14(2), 48-61. [in Thai]
- Pinkesorn, K., Kittisaknawin, C., & Kongklai, C. (2017). Human capital: Corporate human capital scorecard. *Journal of Graduate Studies Valaya Alongkorn Rajabhat University*, 11(2), 193-202. [in Thai]
- Sittipreechachan, P., Priyatruk, P., & Chotkakam, Y. (2012). Community participation in the process of care of elderly at Mabcare Subdistrict. *Journal of the Royal Thai Army Nurses*, 13(2), 8-17. [in Thai]
- Surachatri, P. (2019). Human resource MST based on sufficiency economy philosophy to step into Thailand 4.0. *ARU Research Journal*, 6(1), 99-108. [in Thai]
- Thanapornpat, R. (2003). *Cultural capital: Culture in capitalism*. Matchon Publishing. [in Thai]
- Weeraphanpong, A. (2014). Factors influencing self-reliance community: The case of Klongladmayom Community, Talingchan, Bangkok. *Journal of Political Science and Law Kalasin Rajabhat University*, 3(1), 59-82. [in Thai]
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2020). *National strategy (2018-2037)*. <http://nscr.nesdb.go.th/>
- Porter, M. E. (1990). *The competitive advantage of nations*. The Free Press.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.

The Chaipattana Foundation. (2020). *Self-reliance*. <https://www.chaipat.or.th/>

Throsby, C. D. (2001). *Economics and cultures*. Cambridge University Press.

Name and Surname: Nirintana Boosaparek

Highest Education: Master of Business Administration (Finance),
Assumption University

Affiliation: Valaya Alogkorn Rajabhat University Under the Royal
Patronage

Field of Expertise: Financial Management

Name and Surname: Nirintana Boosaparek

Highest Education: Master of Business Administration (Finance),
Assumption University

Affiliation: Valaya Alogkorn Rajabhat University Under the Royal
Patronage

Field of Expertise: Financial Management